

Павковиќ Елизабета (Скопје, Македонија)

ЕТНИЧКИ И НАЦИОНАЛЕН ИДЕНТИТЕТ ПО ИЗБОР

Айсиџракиџ: Текстот е обид преку елементи од биографскиот метод да се покаже создавањето на флукуирачки етнички идентитет на персонално ниво, по примерот на потомците на бегалците од Егејска Македонија, кои се доселиле и живеат во Р. Македонија.

Клучни зборови: етнички идентитет, чувство, бегалци, Македонци, Егејци.

I

Етничкиот идентитет е сложена етничка категорија. Тој претставува својство вкоренето во самата човекова личност, чувство кое се појавува како резултат на взаемното дејствување на внатрешните и надворешните варијабли, кои дејствуваат во определена социјална ситуација (Erikson, 1968:22).

За објективни показатели на одредена припадност се сметаат културните категории: јазик, религија, заедничко потекло, територија, обичаи, (Vlahović, 1982:104-105; Petrović, 1988:7). Доколку заради различни причини настане ситуација на избор меѓу неколку културни варијанти од овие клучни категории на етничноста, културната поливалентност може да влијае на промената на етничкиот идентитет.

Како дел од субјективните показатели се сметаат личните чувства на поединецот во однос на неговата етничка припадност. Во анализите на субјективно ниво, тежиштето се става на етничкиот идентитет како процес на самоидентификација и идентификација од страна на другите. Самоидентификацијата зависи подеднакво од поединецот и од групата на која ѝ припаѓа. Таа може да оди многу подлабоко, па личноста да има чувство на двоен, троен идентитет изграден на етничка основа (племенски, етничко-групен, национален), а истовремено сите три да означуваат етнички идентитет на поединецот без да се спротивставуваат еден на друг (Петровић, 1988:8); (Светиева, 2000:26). Тоа се случува на вертикално ниво, кога националниот идентитет во себе ги содржи регионалниот и локалниот (Македонец, Мијак, Реканец, Галичанец, итн.). Но, што се случува кога личноста има двоен, троен етнички идентитет на хоризонтално ниво, и тие се спротивставуваат еден на друг?

Како настанува таков повеќекратен етнички идентитет? Како личноста се справува со него? Дали е менлив во време и простор?

Со цел да се добие одговор на овие прашања извршено е истражување во кое се интервјуирани потомци на бегалците од Егејска Македонија кои денес живеат во Скопје. Тие потекнуваат од мешани бракови, при што едниот родител им е Македонец од Егејска Македонија, а другиот од земјата во која бегалците биле одведени (Полска, Романија, СССР, Чехословачка) или од друга земја. Сите испитаници се родени во тие земји, и детството, а некои од нив, и дел од младоста ги поминале таму. Од повеќето фактори кои имаат влијание во процесот на создавање

повеќеслоен етнички идентитет, во истражувањето беа земени предвид следниве: потекло од етнички **мешан брак**; **улогата на примарното семејство** и односите во поширокото; **миграциите** (првата - присилна, масовна, како последица на воен конфликт, која ја доживеал еден од нивните родители, и втората - преселбата на семејството по слободна одлука, во која учествувале и самите испитаници); влијание на **културната средината на живеење** и степенот на прилагодливост на поединецот; **контакти** со земјата каде се родени; **јазикот** и др.

Овие, но и други фактори со различен интензитет во одделни периоди од животот на поединецот, учествуваат во создавањето на индивидуалното чувство на етничка припадност. Некои од нив делуваат самостојно, а некои се испреплетуваат, така да понекогаш е тешко да се согледа кој од нив во колкава мерка извршил влијание.

По прашањето на етничката припадност кај овие луѓе се јавува разлика помеѓу нивното официјално (формално) декларирање и личното чувство како резултат на многубројните културни влијанија. Тоа чувство е сложено и се менувало во текот на нивниот живот, а во помала мерка се менува и денес, во зависност од условите и културната средина во која се наоѓаат.

II

Заради изворно презентирање на размислувањата, доживувањата и сопственото чувство на етничка припадност, ќе бидат презентирани извадоци од биографските изкази на неколкумина испитаници*, по однос на неколку клучни параметри: **1. Потекло од етнички мешани бракови; 2. Улогата на родителите и пошитокоето семејство; 3. Миграции; 4. Јазик (говор, дијалект); 5. Влијание на културната средина; 6. Мислења за Македонците; 7. Формален и суштински личен етнички и национален идентитет и 8. Сложениот идентитет - хендикеп или предност.**

1. Потекло од етнички мешани бракови:

Л. (42) е родена во Украина (СССР). Мајка ѝ е од Украина, а татко ѝ од Костурско (Ег. Македонија, Грција);

К. (39) е родена во Полска. Мајка ѝ е од Шлезеја (Полска), а татко ѝ од Леринско (Ег. Македонија, Грција);

Д. (38) е роден во Узбекистан (СССР). Мајка му е Украинка, а татко му Македонец од Костурско (Ег. Македонија, Грција);

Р. (44) е роден во Романија. Мајка му е Унгарка, а татко му е од Леринско (Ег. Македонија, Грција);

2. Улогата на родителите и пошитокоето семејство

Л. ... Семејството има најголемо влијание само во првите години од животот на човекот. Меѓутоа, семејството делува во еден контекст, во еден општествен контекст.... Пошироката фамилија и од страна на мајка ми и од страна на таткоми се мешани. И кај нас е тоа сосем нормална работа. На татко ми брат беше женет за Албанка... Тетките, сестрите

* Испитаниците се означени со иницијали поради нивната определба да останат анонимни.

негови, едната има чист Грк, едната Македонец и Грк, пола-пола. Од страната на мајка ми и Украинци и Руси и Евреи и Германци ... Казаси. И сите живееме многу добро. Имаме прекрасни односи. На никого тоа не му пречи.

К. ... Не се сеќавам јас, ми раскажуваше мајка ми, на многу мала возраст сум инсистирала на пописот да ме пишат како Пољакиња. Човекот рекол дека овдека по татко се води, а јас сум одговорила: "Нема што татко! Мајката го дои бебето и го носи во стомакот и ќе бидам Пољакиња! "

Де факто, мајката е таа која што ... неоспорно е дека двајца родители треба за едно дете, ама, дел си од мајката. Физички си дел од мајката. Ако ти е мајката од некаде, тогаш си и ти од таму.

Моите родители, особено мајка ми, беше многу "географски" отворена, што се вика ... Немавме бариери дома. Никој пат не се кажуваше: "А, тие се црни или тие се бели..." "

Ако зборуваме за татко ми, тој е човек што ... као Амди Бајрам ќе речам - е 120 проценти за фамилијата. Баш ради тоа што го поминал, го цени страшно многу семејството и прави сè за тоа семејство. За него целиот свет е домот. И роднините од негова страна многу го почитуваат семејството и навистина се свртени кон него. Се држат на купче. Роднинските врски се почитуваат многу, многу, многу. Што не е случај во Полска.

3. Миграции

Р. Па, на кусо не може, али еве... четириес осма од Грција, со граѓанската војна, дедо ми беше во војна, се бореше таму од страна на комунистите. Баба ми со децата беше депортирана во Ал ... мислам, избегаа во Албанија, коа почнаа тие бомбардирања на селата и етничко чистење. Од Албанија со брод во Полска. И после во Полска, таму ги распоредија, значи, баба ми со трите деца ги распоредија во Румунија. После седум-осум години, можеби и девет, преку црвениот крст швајцарски, некако ги споија дедо ми и баба ми, пошто дедо ми беше ранет, лежеше во болница, во Албанија. Некако ги споија и го пратија дедо ми во Румунија. И таму, нели, почнаа да живеат. Пораснаа децата. Татко ми се запиша на факултет, на уметност. Таму се запозна со мајка ми која што од Унгарија беше дојдена да студира таму... И седумдес втора дојдовме. Инаку, постојано беа тие, се сеќавам ... беше една ситуација на постојано исчекување за враќање назад, во Македонија. Бидејќи, штом не може во Грција, значи - во Македонија.

К. Четириесет и осмата година, со Граѓанската војна во Грција, тој имал 12 години тогаш. Бил земен од Црвениот крст, раселен, однесен, наводно за да се спасат децата од стравотиите на војната, и го има својот живот поминато во сиропиталишта. Првите седум години не ни знаел дали му се живи родителите, ниту па родителите знаеле дали е он жив... Од тој период му се останати страшни комплекси. Да растеш по домови, да немаш доволно храна, да немаш обувки, да немаш за книги, да немаш џепарац, да немаш ништо. Сите одат на прослава на Божиќ, а ти во детскиот дом - сам! ... Најбитните години во неговото оформување како

личност, му се поминати во Полска и тоа сигурно има оставено траг на него.

... Потоа се преселиле со мајка ми во Скопје, во Југославија, со идејата дека ќе бидат поблиску до неговото родно место.

4. Јазик (говор, дијалект)

Л. Украинскиот го разбираам, но не можам да зборувам, ниту да пишувам. Јазикот на таткото го научив кога дојдов тука, инаку порано и него не го знаев. Во нашето семејство ние користевме трет јазик (руски). Ниту на таткото, ниту на мајката.

Д. ... Дома не зборувавме македонски, ништо не знаев! Комунициравме на руски. Македонскиот го научив од кога дојдовме тука. Украински и сега не знам. Кога ќе ме прашаат кој ти е мајчин јазик, викам - и двата! И македонскиот и рускиот. И ги осеќам така и ги користам така. Во Ташкент учев грчки. Грчкиот го влемеам сега, немам проблем, ќе се снајдам. Сега на моменти криво ми е, можев да го знам и украинскиот и грчкиот, перфектно да ги знам.

Р. Со мајка ми зборевме унгарски, затоа што она не знаеше македонски. Со баба ми и со дедо ми зборев македонски. А, башка па, со моите и не зборев многу бидејќи главно бев кај баба ми и кај дедо ми, зошто тие уште студираа тогаш и ... И главно со баба ми и со дедо ми бев и македонски зборевме, ама оној македонски, егејскиот. Имаше и грчки. Па и грчки зборував. Румунски обавезно, во школо и со децата. Имаше настојувања да посетувам грчко школо. Имаше тогаш во Румунија, меѓутоа не ме пушти дедо ми. Фала богу! (се смее) Од политички причини. Инаку таа пропаганда беше силна тогаш во Грција и сите Македонци што беа во Румунија, тогаш Грци ги нарекуваа.

К. ... Мајчин јазик ми е полскиот. Го зборувам исто толку добро како и македонскиот, со тоа што кога сум во Полска ме познаваат дека живеам надвор, затоа што зборувам многу литературно. Го немам оној дијалект што секој различен дел од Полска го има. Јас тоа го немам во мене, бидејќи го обновувам со книги, со филмови. Од дете, скоро сите книги што ни беа за лектира, во основно и во средно, па и понатаму, белетристика, читав на полски, бидејќи најдобрата пријателка на мајка ми има книжарница и стално од таму ни праќаше сè што е најново. Уште овде не беше испечатено, а веќе во Полска го имаа. И од странски книги што се преведуваа и преку полски автори знам доста за Полска, за историјата, за обичаите, за начинот на живот.

5. Влијание на културната средина

Л. ... Со оглед на бројот на годините кои сум ги поминала таму, нешто ми било ... како да било вградено во мојот микро-чип, да речам. Значи, тие работи ги научив потсвесно, за Украина, додека етничките карактеристики на Македонците ги научив веќе свесно кога бев возрасна. Повеќе, можеби, ги **чувствувам** украинските.

Генерално гледано, мислам дека средината го има најголемото влијание. За среќа моја, јас живеам во една мултиетничка земја, огромна, каде што имаше повеќе од сто националности... и ние се воспитувавме и во

фамилијата и во школото и во секојдневниот живот врз база на примери од сите тие луѓе. Повеќе или помалку, се соочувавме со претставници на најразлични светови... Мислам дека средината е таа којашто најмногу влијае на човекот. Но, човекот за тоа станува свесен малку подоцна, кога веќе ќе созрее, ќе се оформи како личност, кога ќе знае да резонира, кога ќе знае да избере и да донесе одлука. Ја пак си останувам во ова семејство, и пак сум свесна дека едниот е Македонец, другиот Украинец, меѓутоа и покрај тоа, еве, под влијание, можеби на оваа средина, јас се чувствувам - Русинка. Значи, се искристализира кај мене тоа чувство.

Д. ... Повеќе влијае средината и личното чувство што се гради, во неа.

Р. Највеќе влијае средината, кај што живеете. Се прашувам ... да живееш јас постојано, сè до сега, цел живот, да речеме, во Румунија, можеби така и јас ќе се нарекував, и понатаму Румунец, и ќе кажев: "Татко ми е од Македонија, мајка ми е Унгарка, ама јас сум Румунец."

К... Јас пораснав во Југославија. Таа за мене беше сè! Јас имам страшна носталгија за Југославија! Не сум човек на копче. Не можам да го стиснам сеа копчето и да кажам: "Крај! Готово. Нема. Пропадна! "

...Веројатно има влијание тоа што живеам тука, тука сум пораснала.

Ја сум порасната во албанска населба. Најдобрата другарка во основно ми беше Албанка. Најдобрата другарка во гимназија ми беше Албанка. Си одевме по дома ... јадев кај нив, они доаѓаа кај мене... додека знам моите другарки Македонки, не ги дружеа. Јас и циганчињата си ги викав дома на секој роденден. Им идев по дома. Секој знаев кај живее, со нив јадев... Мислам дека има врска со начинот на кој што сум воспитана.

6. Мислења за Македонците

Л. Многу се дочекливи, широкогради, топли. Кога се работи - се работи, кога се опушта - се опушта, тоа ми се допаѓа тука. Домашната естетика ми се допаѓа, домашниот амбиент, посебно ако се форсира оној, народен стил, мене тоа лично многу ми се допаѓа. Тоа е многу поприсутно овдека, за разлика од поранешните советски простори и во Украина, конкретно. Тука исто ми се допаѓа што сите овие години(...) црквата никогаш не била одвоена од државата. На народот секогаш му било достапно, не во смисла државата да го поттикнувала народот да оди в црква, меѓутоа не го ни спречувала, всушност. Можеби комунистите малку се дистанцирале... Во Советскиот Сојуз тоа не било присутно. Тоа тука мене ми се допаѓа. Јас тука и се крстив, на 33 години. Генерална црта која страшно ми пречи е завидливоста. Неумеење на луѓето да му се радуваат на успехот на блискиот. Мислам дека од тука потекнуваат сите проблеми кај Македонците. Тоа е одлика на "ситна душа". Гнило токму тука, инаку има толку способни луѓе. Како вели една моја пријателка: "Во Македонија, во еден грст народ, има толку многу поединци кои се посипани со свездена прашина." Меѓутоа оние другите не им даваат! Непочитување на авторитет, недисциплината во семејството после се аплицира на целото друштво. Кај нас, кај Македонците не постои авторитет! Лицемерни - тоа е продолжение на карактеристиката - завидливост. Тоа, некако логично се надоврзува. Повеќе тврдоглавоста, во смисла не сака ни да сослуша ако сакаш нешто да му објасниш, како нешто функционира во другите земји

"Ма, не ме интересира! Тоа не е правилно! Неќам да слушам! Вие што доаѓате од другите земји се праите многу паметни!" Додека кога комуницирам со луѓе, коишто биле некаде надвор и те како се широки за некои нови сознанија, за некои нови примања и за нив не е тоа страна, не е тоа туѓо. Тие прифаќаат, барем пробуваат еднаш. Си вика: "Ќе пробам! Ако ми одговара ќе го применувам во животот, ако не - никому ништо!" Додека луѓето, зборувам за грото Македонци, кои не мрднале од овде, (не зборувам до Грција, на одмор или до Црна Гора) кои не поживеале малку, дали студиски, дали службено некаде, или судбината не ги однела некаде во странство, не прифаќаат ништо што не е македонско! Ти да негираш туѓи вредности - тоа не е во ред!

Д. Горди се. И храбри, за тоа сигурно придонесло раселувањето. Се покажа дека се и храбри и дека опстојуваат. По татко ми знам дека е доста вреден и работлив, ептен. За нив се кажува дека се многу "стиснати"...-Егејците. И тука се погодија моите, бидејќи и за Украинците се вели дека се "стиснати". Посебно се фамилијарни. Многу се приврзани кон фамилија. Нема таква приврзаност во Украина и во Русија.

Р. Гостопримливи, срдечни, дружељубиви. Плашливи. Приврзани за семејството. Многу!

К. Многу отворени луѓе, топли, срдечни. Многу приврзани за семејството. ... Ме погодува што Македонците, Македонци овде, не чувствуваат така за својата сопствена земја! Бидејќи, јас кажувам: Ако некој ова ми го направи за Полска, јас стварно ќе се кренам и ќе отидам таму, и ќе скокам и ќе викам и ќе демонстрирам и ќе направам сè што може! А, знам исто толку и да се борам за македонските прашања, и во Грција остро да дискутирам за името кога ми идат на живци!

Македонците од Егејска Македонија ... тука збориме за две групи ... три групи на луѓе од Егејска Македонија:

- тие што останаа таму, со кои што имаме контакти, одиме да се видиме, се посетуваме. Тие се ... како да се Грци, ама не се Грци! Да, навистина. бидејќи двојат, и по лик, по физиономија, и по носии, и по обичаи. А, Македонци? ... Не знам колку се Македонци, бидејќи живеат во друга земја, се прилагодуваат на тие закони, на тие услови.

- една друга група на Егејци коишто од таму дошле во Југославија и тука останале. Тие биле повозрасни. Најмногу од нив биле комунисти. Прогонувани, па пребегнале;

- и оваа третава група, што се "деца бегалци", што се сите пораснати по различни земји и си влечат од таму различни навики.

7. Формален и суштински личен етнички и национален идентитет

Л. ... На пописите јас се декларирам како Македонка, но тоа веќе ... како да кажам, заради ... политичката клима во земјава. Сакам плус уште еден човек од нас да има! Додека живеам овде! Но, тоа не значи, кога би живеела во некоја си десета таму, земја, не знам дали би се пишувала Македонка?! Стварно не знам! Кога мора да се одбере меѓу само две нешта, тоа е страшно тежок избор за секого. Без разлика за што се зборува. Кога постојат повеќе комбинации, повеќе варијанти, е полесно.

Мислам дека мене ми е полесно за разлика од тоа што ја немаат третата варијанта, можност.

Д. ...Е, после, кога се запишував во школо или по официјални документи кај што треба да се наведе кој си-што си, е, таму имаше една збунка од моја страна - дали Русин сеа да се пишам? И татко ми: "Е, како си Русин? Тоа е Република Русија, ти живееш во Советски Сојуз. Како ќе се пишеш?" Трепкај, трепкај со тоа очите - "Грк!" "Е, како Грк?!" Знам, татко ми у Грција е роден. Ја тогаш многу сум разбирал што е Македонец, што е Грк! Живеевме во населба со бегалци од Грција. И ја све знам дека тука се Грци. Тоа беше мој Менхетн, разбираш? Ми беше многу гајле кој-шо понатака живее, ја си живеам со Грциве тука. Значи, таму сум бил Грк. Од друга страна, истите Грци имаа невести Русинки и Украинки. Па и од нив сум видел, вака некои друштва, се осекаше една разлика, ама тогаш не сум размислувал. Сега ми се враќа филмот... Баш беше интересно, ќе се соберат некои гости - и ќе се прави украинска кујна. И ќе дојдат Грци, Македонци, Украинци, Руси, све онака мешано и сеа - се прави украинска кујна. Па, некој ќе дотури од руската кујна, па малку од грчката, малку од македонската и како да не се биде бучно после тоа?! Тоа е многу интересно, што јас никогаш не сум разбрал до крај..., зборувам за некои си години таму, не сум разбрал до крај што сум јас у ствари и како треба да се пишувам... Е, прашав, да. И сме седнале и ми кажале дека "Мама е Украинка, тато е Македонец. Е, сеа по некое си правило ти треба да се пишеш по татко. А, иначе - ти бирај си!" Буквално имав оставено слобода јас да си бирам што е-како е. Па и сум прашувал и стварно така и сум се пишал - Македонец. Од тогаш и ... ми објаснија веќе од некои години, човек кога почнува да разбира веќе... Се пишувам - Македонец, поради документација што не можам сегде да се напишам ... двете националности. Иначе коа би можел би ги напишал двете.

К. ... Често пати се декларирам како Пољакиња, не за да привлечам внимание, доволно привлекуваат внимание двете имиња што ги имам (првото македонско, второто полско), ама тоа прво ми доаѓа. Без да го мислам тоа, прво ми доаѓа... Во Македонија, често, го пишувам и тоа - Македонка со двојно, полско државјанство. Во Грција сум само Пољакиња, на нивна сугестија. Баравме совет, затоа што реков можам да дојдам и да се омажам и со македонски и со полски документи. Ми рекоа само со полски да дојдам, дури и да не кажувам дека имам двојно државјанство, дека тоа само ќе пречи. За жал.

Л. Кога одам таму повеќе се чувствувам Македонка, и ми годи, морам да признаам, дека сум, ете - странец... Тоа е чисто мое, внатрешно доживување, мене ми значи. И покрај тоа што мајка ми е чистокрвна Украинка, татко ми е чистокрвен Македонец, јас се чувствувам во **суштина** Русинка. Бидејќи тој е јазикот на којшто јас прозборував, тој е јазикот на којшто јас размислувам, јазикот на математичките операции во мојата глава, тоа е јазикот на моите соншта. Кога јас спијам и нешто сонувам, јас зборувам на руски. Значи дека тој јазик е мајчин јазик. Можеби не се ни работи толку за руската култура, можеби повеќе за руски дух, за руската душа. Рускиот сегмент во мене е најповеќе развиен. Тоа само посебе се развило во мене. И тоа го сватив после низа години,

после десетина години од како се преселивме овде. Веќе свесно го ... го констатирав во себе си дека јас всушност се осеќам како Русинка.

... Јас лично се чувствувам Русинка, да речеме 50 посто. Останатите 50 посто ми се буквално поделени: 25 посто Македонка и 25 посто Украинка. Тоа го зборувам генерално како се чувствувам, има ситуации кога многу повеќе ми одговара внатрешно да бидам Украинка. Има ситуации кога јас и те како ... 99 посто се чувствувам Македонка. На пример, пред некој ден, кога гостуваше Руслана отидов и тогаш, признавам, многу повеќе се чувствував Украинка, си викав (тивко): "Еве ги **на-ши-те!!**" Но, подоцна кога ми се обратија за превод, да помогнам, многу повеќе ја застапував македонската страна. Тие ќе си одат, но јас сум овде, и овие се мои луѓе тука, околу мене. Кога сум во Грција, со роднините и нивните пријатели Грци, зборуваме на секакви теми, некогаш и се караме и се докажуваме... Во тие моменти сум тотална Македонка!

Во други земји, каде престојувал многу кратко, главно на пропатување, таму се чувствувам, биквално "граѓанин на светот". Тоа сигурно знам! Буквално се осеќам како космополит. Сум и тука, но тука тој процент малку се гуши, бидејќи влијаат останатите фактори кои се значително поголеми. Првите години токму така се осеќав кога дојдов. Кога дојдов, првите десетина години јас уште не сум знаела која сум и што сум. После десетина години живеење овде, дури тогаш сватив дека јас дефинитивно се осеќам Русинка... Тие години беа, за жал пропратени со многу побитни, посуштински, од витално значење прашања, коишто не ми дозволуваа многу простор за размислување на ова нешто. Стануваше збор за физичко преживување. За опстанок. Така што не ни можев, и да сакав јас немав ни време, ни можност за тоа да размислувам. Но, тоа не значи дека во текот на тие години не сум имала фактори што влијаеле конечно јас да ја донесам таа моја последна одлука, нели - која сум. Тие значи индиректно оставале некакви траги во мене, кои што потоа ми помогнале јас да се определам.

Можеби, у ствари, тоа што јас се чувствувам Русинка е резултат на таквото едно долгогодишно колебање, да избирам помеѓу двете варијанти. И во недостиг, нели, на аргументација за едната или за другата страна, повеќе или помалце, можеби затоа јас го избрав тој третиот пат?!

Постои едно друго нешто, тоа е носталгија по можноста да се развивате како космополит. Бидејќи јас потекнувам од земја која што беше најголема мултиетничка земја во светот и дојдовме повторно во една земја којашто беше федерација со максимум претставници на различни етноси. Во таа смисла, се сеќавам на една случка... на едно големо советување каде што бев преведувач, се зближивме најмногу со грузиската делегација. Еден од нив ми вели: "Знаеш што? Кога ќе размислам, многу ми е жал што се распадна Советскиот Сојуз! Без оглед на тоа дека ние ко божем добивме некоја независност, не знам што. Сепак, ни се скратија можностите и за комуникација и за развој и за сé." Јас тогаш му реков: "Те молам затвори ја таа тема! Затоа што тебе една болка, мене - две. Ти имаш една рана в срце, ја - две! Затоа што јас ја затекнав и оваа земја. И оваа земја исто така се распадна. Ти велам - не турај сол на рана! Имав другари и пријатели низ цела Југославија. Не ме чепкај тука, оти сега те

убив, одма!" Е, тоа е можеби една криза. Во такви моменти страшно ми е жал!

Д. ... Порано тоа беа работи од незнаење и од годините. Кога си дете па, не знаеш многу работи, а сега - не, сега баш се чувствувам и како едно и како друго. И многу ми е пријатно ко ќе се видам со ... многу контактирам со луѓе од таму, од Русија, ... со нив кога разговарам, сум приметил, се осеќам и како Русин, или Украинец, пошто и со Украинци имам контактирано, и како Македонец у исто време... Сите ми викаат: - Ти си "наш"! - Е, добро, "ваш" нека бидам, шо?! ... Не во онаа смисла дека нигде не припаѓам, ја точно знам кај припаѓам, јас сум Македонец. Меѓутоа таа жичка, шо се вика, украинска ... таа не е жичка, таа е една добра половина, една украинска, една македонска. Јас со тоа си немам воопшто никаков проблем... И едната и другата ги осеќам, буквално како свои, тоа сум јас! ...Е, сеа, коа ќе се земе предвид дека сум живеел одамна во Русија и дека првата половина од шеснаесте години, ја не сум имал поим, нели, дур не тргнеш у школо "шо сум-кој сум", овдека ем повеќе живеам, ем имам доживеано некои подруги работи веќе како позрел, поготово и војната шо помина, може да се рече војна. И сеа, нормално би рекол дека повеќе Македонец се осеќам.

Р. Коа бев мал многу се чувствував Румунец. И се сеќавам дека во детството татко ми постојано ме караше: "Абе, каков Румунец?! Немаш никаква врска!" "Како немам врска кога сум роден тука?!"

Тоа е многу важно. Дали идентитетот може да се оформи според тоа кај е човек роден или па е идентитетот култура која човека ... која го образува кроз целиот живот. Иако мајка ми велеше: "Па, ако живееме во Румунија, ние сме во унгарскиот дел овде. Значи - ти си Унгарец фактички!" Татко ми: - "Не! Македонец!" И така натаму. Јас за да расчистам ситуација, значи - Румунец. Они ме прашуваат: "Зашто?" "Затоа што сум роден тука и тука учам! Не знам за друго." Меѓутоа, со тек на времето, нели, кога дојдовме овде, почнав да ... да сваќам дека не зависи од тоа човек кај ќе се роди и каде ќе живее, што е по ... каков идентитет ќе создаде ... иако може и така. Повеќе од јасно е дека идентитетот се ... е културна категорија и дека фактички самиот човек може да одлучи што ќе биде во животот. Можете Француз да се наречете ако сакате и така да бидете, без разлика дали имате некој и нешто. Меѓутоа, чувството на етничкса припадност, сепак ... се развива, се гради,... се пренесува, нели, културата од постарите на помладите, од околностите во коишто живеете и ... така. И доаѓате до заклучок дека сте припадник на одредена култура.

... Македонец највеќе се чувствувам... Иако се чувствувам и дваесетина, триесет посто, да речеме, Унгарец... тука негде... седумдесет : триесет. "Граѓанин на светот"? Ако, веќе за тоа зборуваме, тогаш нема да има ни "М" од Македонец, ни Унгарец, бидејќи ептен се чувствувам као таков! Мислам, буквално, баш поради ова мешано све што е и што живеам до сеа во сите овие држави и што комуницирам и што сè уште патувам многу. Многу ми е пријатно кога сум во странство, секаде, и се чувствувам баш као дома. Дури понекогаш дома ми е потешко, мислам, онака, повеќе проблеми имам секојдневни... Не може тоа да се спореди, затоа што секој човек колку да е "граѓанин на светот" припаѓа на еден народ и тоа

првенствено го влече. Значи - седумдес : триес - останува, и плус сто овие другите (се смее). Значи мора до двеста да се...

К. Во начинот на размислување повеќе наликувам на тој ... така да го кажам "северен" менталитет, отколку на "јужниот". Мене повеќе ме влече, кога ќе размислам, да кажам дека сум Пољакиња. Второто нешто на што ми текнува да кажам е дека сум Југословенка... Добро, сега Југословенка веќе не можам да кажам , бидејќи тоа не постои. Фикција само. Нешто што било. Не сум човек што живее во минатото. Е, сега сум ставена во ситуација да кажувам дека сум Македонка. Во суштина не сум родена во Македонија. Во суштина татко ми не е признаен како Македонец; овде го водат дека е роден во Грција. Во Грција не го третираат никако! Е, сега ... дали можам да кажам дека се чувствувам како Македонка - по основ на татко ми што е бегалец ... пошто и он е со измешан идентитет ... не знам ... Би требало да кажам фифти-фифти, ама баш поради тоа што ... одмага фактот што татко ми нема ... нема едно негово место ...??

Можеби 60 со 40?! ... Не можам да определам. За пола сум сигурна дека сум Пољакиња! И што сум родена во Полска и што сум по мајка Пољакиња ... Де факто, генетски сум и Германка, ама тоа па воопшто не го доживувам! Навистина не го доживувам! Не го ни знам јазикот, нејќам ни да го научам! Ги почитувам моите предци, ама не се чувствува јас воопшто како Германка. Мајка ми се чувствувала, го знаела и јазикот. јас - не, не сум пораснала во тој дух. За остатокот ... Македонка ...? Татко ми и во Македонија, он е - Егеец! Не го викаат Македонец, го викаат "Егеец"! Со самото тоа ова миљé овде, нас не издвоило. Мене, во гимназија ме викаа исто - "Егејката". Или - "Пољакињата". Не бев - Македонка, не бев - Југословенка. Значи и околината те издвојува на некој начин. Колку год да сакм да кажм: "Јас сум Македонка" - коа 39 години слушам дека сум Егејка! Немам јас против тоа дека сум Егејка, само што е тоа - по man's land!

Знам да се уловам ... да бидам подвоена во смисла да имам многу патриотски чувства за Македонија.

8. Сложениот идентитет - хендикеп или предност

Л. Предност!... Јас мислам дека е тоа и те каква предност. Запознаваш повеќе култури, повеќе јазици, повеќе обичаи. Ете, тоа е нешто што му помага на човекот да го гради својот дух и својата душа.

Сега, со овие невладиниве организации, имам другари баш од цел свет, многу луѓе од разни земји. Се надевам дека овие луѓе тука, со текот на времето ќе го надраснат овој проблем и баш така ќе се осеќаат. Воопшто не е битно од каде си ти, битно е каков човек си!

Д. Па, предност, у секој случај!

Р. Нелагодност - додека бев помлад. До кај дваесеттата година. Сега го чувствувам како предност. Да. И постојано ми прија, веќе дваесетина-триес години. И навистина ... баш ми е убаво!

Мислам дека лицата што се од мешани бракови се потолерантни према други етноси. Секако... Пошироко гледаат на работите. Затоа што добива две култури од еднаш. Три. Така да можат полесно да ги оценат работите отколку кога сте ... родени во едно мало место и таму постојано ... нити излегувате, нити ништо. Тогаш, на крајот на краиштата и полесно се манипулира со вас. Ама ако ги знаете пошироко работите... Така да сега гледајќи, стварно, се сметам себе си и као Балканец, да речеме, оти од сè имам по нешто. Тоа е.

К. ... Тоа дека сум малце ... како без корен. Иселена од ваму-од таму, од различни баба и дедо... Има моменти кога ми доаѓа: "**Господе боже, каде ли јас припаѓам?**" Секој еден ќе каже: "Кај мене на село... Кај мене дома..." Јас немам "дома". Пошто цел живот нешто се селам натаму-наваму. Еве и сеа кај што живеам, пак не ни е "дома". Пак сме со ниет да ... бара маж ми друга работа. Можеби така ќе го минам цел живот. Не знам. Некој пат знае тешко да ми падне што не сум едно нешто, него имам многу парчиња во мене! Ама, во суштина за секојдневие е многу полесно, 99% од животот ми е полесно. Супер ми е! Јас можам да се прилагодам на секоја средина, можам да се вклопам... Имам двојно државјанство и на моја голема среќа го користам. За мене, откако станавме независна и самостојна земја, за мене овие граници никојпат не беа затворени. Сум привилегирана со тоа и не сум го почувствувала она што го чувствуваат мојата генерација и останатите што не можат да излезат од земјава. Излегувам од Македонија со македонски пасош, а влегувам во некоја друга земја со полскиот. И тоа така функционира откако сме Македонија. Претходно имав југословенски пасош и ми беше супер!

Немам предрасуди. Имам многу другари од различни раси од сите страни на светот. Се допишуваме, се мислиме.

Е, некој пат знае да ме фати, така нешто ... Да ти кажам, еве, секој знае од кај е и шо е, а јас дур кажам од кај сум и што сум ... човекот си отишол!!

III

Изворните кажувања како дел од животните приказни на испитаниците, го отсликуваат деликатниот, крајно личниот фон врз кој се формираат контурите на персоналниот а во негови рамки и етничкиот идентитет на секој поединец.

Неколку лица замолени за разговор на оваа тема одбија да зборуваат за сопствениот етнички идентитет, ставајќи до знаење дека не сакаат "да им се чепка" по чувствата или плашејќи се дека би можеле да бидат искомпромитирани, ако се знае за нивниот "нестабилен" идентитет. Од одговорите на оние кои прифатија да ги споделат своите размислувања и да откријат дел од чувствата за сопствената етничност, може да се заклучи дека првите сознанија за етничноста се стекнуваат во раната училишна возраст. Тогаш, се започнува со институцијализирано запознавање на конкретното општество, па младата личност лесно национално се идентификуват со земјата во која е родена и во која живее, т.е. чиј образовно-воспитен систем ја обликува. До тој период, семејството за детето претставува единствена и хомогена целина, а родителите се само

"мама и тато". Кога тоа ќе се соочи со нивната различна националност, настанува дилемата - што е тоа самото? Доколку едниот родител му е од земјата во која живеат, одлуката му е олеснета, но кога и двата родители се странци во таа земја, му се чини како добар избор третата можност, а тоа е да се нарекува онака како и сите жители на неговата земја. Неговиот избор е логичен дотолку повеќе што до тој период детето или ништо или многу малку знае за татковината на своите родители, малку или воопшто не го знае нивниот јазик и т.н.

Влијанието на културната средина е особено интензивно во периодот на адолесценцијата. Младиот човек е вклучен во училишните и вонучилишни активности, постојано го проширува кругот на пријателства, настојува да се интегрира во заедницата и со ништо да не се разликува од вршниците и средината. Соочени со егзистенцијални проблем и работни обврски родителите имаат малку време да ги запознаат децата со особеностите на етносот од кој потекнуваат. Нивните деца формално се декларираат како Македонци, но не се чувствуваат така. Сепак, родителите успеваат да им всадат работни навики, патриотски чувства и високи морално-етички вредности, кои се воочливи кај сите лица вклучени во истражувањето.

Со доселувањето на семејствата, децата на бегалците за прв пат доаѓаат во Македонија, се запознаваат со македонскиот бит и култура, го учат јазикот. Тој период за нив е особено тежок, бидејќи се прилагодуваат на новата културна средина и се навикнуваат на поинаков начин на живот. Треба да научат да бидат она што се декларираат дека се, а тоа им предизвикува "кршење на идентитетот". Речиси кај сите нив, тој период трае околу десетина години и е проследен со превирања на чувствата и мислите, и постојани преиспитувања за тоа што се и кои се. Во зависност од возраста, степенот на прилагодливост, влијанието на родителите и други околности, по таа "борба" на неколкуте нивни етнички идентитети, тие ги доведуваат работите "на свое". Дилемите, прашањата, збунетоста ги заменува чувство на олеснување и прифаќање на себе си такви какви што се. Воочлива е разликата помеѓу машките и женските испитаници, во поглед на чувството на етничка припадност. Кај машките доминира чувството на припадност на етносот на таткото (во случајов - Македонци), додека женските лица се изјаснуваат дека се доживуваат себе си првенствено како претставнички на етносот на мајката или на земјата каде се родени (Полјачки, Русинки, Чехинки). Интересно е дека таа разлика е присутна и во едно семејство, помеѓу брат и сестра (Л. и Д.).

Сите испитаници истакнуваат дека во зависност од средината и околностите, некој од нивните идентитети доминира над другите. Често пати самите тие свесно нагласуваат некој од нив, било за да искористат дадена ситуација, било за да избегнат непријатност или едноставно за да се чувствуваат поинакви од другите. Ги прифаќаат како свои, особеностите кои им се допаѓаат на секој од "нивните" етноси, а се дистанцираат од оние кои ги сметаат за негативни, сега чувствувајќи се како "оние другите". Сопствената флукуираща етничност ја доживуваат како предност и ја користат. Себе си се сметаат за луѓе со широки погледи, за носители на повеќе култури, толерантни кон други етноси, граѓани на светот.

Овие емпириски резултати, добиени според еден од биографските методи, се обид да се покаже конструкцијата на етничкиот идентитет како процес кој се одвива во текот на еден животен век. Можат да се согледаат условите, факторите коишто влијаат на неговото создавање и менување; моментите на постоење хаос од идентитети, како и периодите од животот на човекот во којшто тие процеси се случуваат.

Процесите на конструирање и деконструирање на етничките идентитети се динамичка (подвижна, менлива) категорија и при нивно проучување треба да се земат предвид оние фактори кои, всушност, и доведуваат до нивно менување, фактори кои најчесто се надвор од моќта за контрола на носителите на тие исти идентитети. А, самите носители се одлучат или за еден идентитет или балансираат помеѓу неколку од нив.

Користена извори и литература:

Извори:

Сопствени теренски истражувања, 2005.

Литература:

Павловиќ 1998: Павловиќ Мијрана, 1998, Срби у Чикагу, проблеми етничког идентитета, Етнографски институт САНУ, Београд

Светиева 2000: Светиева Анета, 2000, Миграции-прашања на идентитетот, Етнолог, бр.9, Скопје

Crowan 2000: Crowan Jane K. Ed., 2000, Macedonia, The Politics of Identity and Difference, Pluto Press, London/Sterling, Virginia.

Erikson 1968: Erikson Erik, 1968, Identity, Youth and Crises, New York.

Petrović 1988: Petrović Edit, 1988, Etnički identitet kao element teorije o etnosu, Etnoantropološki problemi, sv. 3, Beograd

Putinja, Stref-Fenar 1997: Putinja Filip i Zoslin Stref-Fenar, 1997, Teorije o etnicitetu, XX vek, Beograd.

Smit 1998: Smit A.D., 1998, Nacionalni identitet, XX vek, Beograd.

Vlahović 1984: Vlahović Petar, 1984 Narodi i etničke zajednice sveta, Vuk Karadžić, Beograd

Vlahović 1982: Vlahović Petar, 1982, O etnosu etnogenezi i etničkoj istoriji kod jugoslovenskih naroda, Etnološki pregled, br. 17, Beograd